

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2009 metai

1

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2010

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2009

1

Vilnius 2010

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2009

1

Vilnius 2010

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKAUSKAS
Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Nordost-Institut Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2010
© Straipsnių autoriai, 2010

SUKAKTYS

PROFESOREI IRENAI VALIKONYTEI – 60

2009 m. kovo 10 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto profesorė Irena Valikonytė atšventė 60-ties metų jubiliejų.

Irena Valikonytė gimė 1949 m. kovo 10 d. Radviliškyje, mokytojos Aldonos Kecorytės ir geležinkieliečio Mykolo Valikonio šeimoje. Baigusi mokyklą, 1966 m. įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos ir filologijos fakulteto istorijos specialybę. Įgimtas ir išsiugdytas I. Valikonytės visuomeniškumas pasireiškė aktyvia studentiška veikla. Ji buvo nuolatinė grupės seniūnė, nors tai tuo metu reiškė daugiausia ne itin malonias pareigas (lankomumo žymėjimas, stipendijų dalijimas ir pan.). Aktyviai dalyvavo ir tais laikais tarp pažangesnių studentų populiarioje Studentų mokslinės draugijos (SMD) veikloje. Pasirinkusi Lietuvos TSR istorijos specializaciją, turėjo galimybę klausytis Juozo Jurginio, Broniaus Dundulio, Balio Daščioro paskaitų. Tačiau mokslinę Profesorės ateitį, žinoma, nulėmė pažintis su prof. Stanislovu Lazutka, tapusiu jos akademinio mokytoju. Būtent jo paskatinta ėmėsi kursinio darbo temos, kurio formuluotė („Moterų padėtis LDK pagal Lietuvos Statutus“) iki pat šių dienų lemia pagrindinius Profesorės mokslinius interesus – t. y. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės ir šeimos istorija. Irenos Valikonytės asmenybę taip ryškiai ženklina briožas – ištikimybė pasirinktam gyvenimo ir akademinės veiklos keliui – matyti ir iš kito biografijos fakto: penktame kurse (1971 m.) pradėjusi dirbti neseniai įsteigtoje ir iš pradžių neformalioje VU Istorijos fakulteto Lietuvos Statutų grupėje, joje darbuojasi iki šiol. Baigusi studijas 1971 m., ji liko dirbti Vilniaus universiteto Lietuvos istorijos katedroje, kurios taip pat niekad nepakeitė, nuo to laiko pasikeitė tik katedros pavadinimas. 1978 m. I. Valikonytė apgynė daktaro (tuomet vadintą kandidatine) disertaciją „Socioekonominė ir teisinė moterų padėtis Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (XV a. pab. – XVI a. I pusėje) ir jos atspindys Pirmajame Lietuvos Statute“. Beje, disertaci-

ją VAK'as (rus. *Вышшая атестацiонная комиссия* – Vyriausioji atestacinė komisija) dėl biurokratinių formalumų patvirtino tik po metų, mat disertantės noru doktorantūros egzamino pavadinimas „SSRS istorija“ „neteisėtai“ papildytas nuoroda kukliuose skliaustuose į „Lietuvos SSR istoriją“. Taigi egzaminą teko perlaikyti, o diplomo palaukti. Tolesnė akademinė karjera vyko gana sklandžiai: 1984 m. – docentės pareigos, 1988 m. – docentės vardas, 1993 m. ji pakeitė prof. Mečislovą Jučą Istorijos fakulteto Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedros vedėjo pareigose.

Per visą šį laiką pagrindiniai Irenos Valikonytės moksliniai interesai plėtojosi Lietuvos Statutų ir Lietuvos Metrikos tyrimo srityse. Būtent jos dėka Statutų tyrimai universitete buvo praplėsti kur kas plačiau ir visapusiškiau teisiniu gyvenimu visuomenėje atskleidžiančiais Lietuvos Metrikos tyrimais. Lietuvos Statutų tyrimo grupė netrukus buvo pervadinta Lietuvos Statutų ir Lietuvos Metrikos tyrimo grupe, o nuo 1995 m. buvo pradėtos leisti Lietuvos Metrikos Teismų bylų knygos – vertingiausias šaltinis teisinio gyvenimo formoms LDK pažinti (šiuo metu jos vadovaujamoje grupėje baigiama rengti septintoji šios serijos knyga). Prof. Valikonytės grupėje parengtos knygos išsiskiria itin atidžia šaltiniotyrimine analize, kruopščiu tekstologiniu parengimu, niekur kitur Metrikos knygos nėra papildomos tokiais plačiais įvadiniais komentarais. Tuo tarpu pratęsdama prof. Lazutkos ir prof. Edvardo Gudavičiaus pradėtą Pirmojo Lietuvos Statuto leidybinį projektą (jiems talkino rengiant akademinį šio Statuto leidimą), I. Valikonytė jį vainikavo visuomenei itin reikšmingu komentuotu Statuto vertimu į lietuvių kalbą (Vilnius, 2001 m.). Nors tai buvo kolektyvinis šių trijų autorių darbas, būtent Profesorės angažuotumas leido šį darbą užbaigti – jos indėlis galutinėje redakcijoje buvo išties ženklus. Po kelerių metų pasirodė ir to paties autorių kolektyvo Statuto vertimas su komentarais į dabartinę rusų kalbą (Vilnius, 2004), pristatantis šių tyrimų rezultatus platesnei užsienio auditorijai. Be šių fundamentinių darbų, I. Valikonytė parašė daugybę straipsnių-studijų, kuriose išsamiai nagrinėjo įvairius XV ir XVI a. LDK socialinio ir teisinio gyvenimo aspektus. Ji po ilgos pertraukos atgaivino dar XX a. amžiaus pradžioje rusų mokslininkų pradėtus LDK Ponų tarybos veiklos tyrimus. Įvairiais aspektais nagrinėjo kintančią moterų padėtį LDK visuomenės transformacijos laikotarpiu (moterų „pilietiškumo“ problema, teisė laisvai ištekėti, disponavimo turtu ir paveldėjimo galimybės). Kelis straipsnius paskyrė mažai pažintiems LDK teisės reiškiniams (prokuratorių-advokatų instituto genezė, valdovų skelbiamų teisės nuostatų klausimai, vadinamasis „kepurės statymo“ paprotys). Skelbiamų Metrikos knygų įvaduose ir specialiuose straipsniuose tyrinėjo Lietuvos Metrikos kaip visumos ir atskirų jos knygų struktūrą, teisinės LDK raštijos pobūdį (būtent jos dėka istoriografijoje išvirtino šį reiškinį gerai nusakanti „teisėkūros“ sąvoka). I. Valikonytės tyrimams būdingas didelis dėmesys šaltinių kalbai, sąvokoms ir terminijai. Jos įsitikinimu, tik priartėdami prie adekvataus vienašalių istorinių sąvokų turinio, galėsime geriau suvokti seniai praėjusios epochos tikrovę.

Tiriamąjį darbą lydėjo organizacinė ir visuomeninė veikla – tarptautinių konferencijų, skirtų istorinių šaltinių tyrimams ir leidybai, organizavimas (pvz., straipsnių rinkinys „Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha“, Vilnius, 2005), dalyvavimas „Lietuvos istorijos metraščio“ (1982–1991), „Lietuvos Metrikos naujienų“ (nuo 1996), „Istorijos šaltinių tyrimų“ (nuo 2008) redkolegijose, Lietuvos istorijos instituto mokslinėje taryboje, Vilniaus universiteto Mokslo komitete. Šia prasme Irena Valikonytė neabejotinai yra tarp svarbiausių asmenų, kuriančių šaltiniotyros ir medievistinių studijų tradiciją Lietuvoje.

Tačiau universiteto aplinkoje ne mažiau svarbus yra jos dėstytojos ir katedros vedėjos darbas. Jos pagrindiniai dėstomi kursai – Lietuvos istoriografija ir Lietuvos Metrika kaip istorijos šaltinis – ne tik atskleidžia dviejų bet kurio istorijos mokslo darbo prielaidų pažinimą, bet rodo itin pagarbų santykį su mus pasiekusiu senųjų laikų rašytiniu palikimu – šaltiniais, o taip pat mūsų darbo pirmtakais – ankstesnių kartų istorikais (jiems, beje, yra paskyrusi ne vieną straipsnį). Profesorė – kūrybinga ir kantri pedagogė, galinti ilgą valandą aiškinti tiriamojo darbo principus visiems, pasirengusiems klausyti. Todėl ji nuolat vadovauja baigiamiesiems rašto darbams, yra buvusi ir tebėra ne vienos disertacijos vadovė (jos vadovaujami disertacijas apgynė Jolanta Karpavičienė ir Eugenijus Saviščevas, o šiuo metu jas rengia Jonas Drungilas ir Adamas Stankevičius). Jos iniciatyva Lietuvos Statutų ir Lietuvos Metrikos grupėje parengta mokymo priemonė „Lietuvos Metrikos studijos“ (Vilnius, 1998) rodo siekį suderinti mokslinį tiriamąjį darbą su pedagogine veikla, geriau atskleisti mokslinio tyrimo specifiką medievistikos studijas besirenkantiems studentams. Irenos Valikonytės profesionalumas, kolegiškumas bei draugiškumas pelnė nuoširdžią kolegų ir mokinių pagarbą ir meilę.

Rimvydas Petrauskas